

Правові норми про кримінальну відповідальність за військові кримінальні правопорушення, що потребують подальшого вдосконалення

Олександр Фесенко¹, Ірина Козакова², Олена Шнирко³, Микола Карпенко⁴

Опубліковано	Секція	УДК
26.12.2022	Право	343.2/.7(477)(045)

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7635789>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті досліджуються питання щодо вдосконалення системи військових кримінальних правопорушень за чинним Кримінальним кодексом України і на подальше з урахуванням підготовки проекту Кримінального кодексу. Запропоновані зміни, які потребує правозастосовна діяльність. Пропонується розширити родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення або проходження військової служби, враховуючи, що нині військова злочинність досягла таких масштабів, що загрожує військовій безпеці держави. Звертається увага на необхідність підготовки більш фахового законопроекту, який сприятиме зменшенню масштабів військової злочинності.

Ключові слова: проект Кримінального кодексу України, воєнна безпека України, військове кримінальне правопорушення, порядок несення або проходження військової служби, військовий злочин, погроза або насильство щодо начальника, об'єктивна сторона складу військового злочину.

Legal rules on criminal responsibility for military criminal offenses that need further improvement

Annotation. The analysis of the legal norms of the criminal legislation and their content highlights a number of problems that are currently characteristic of Chapter XIX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which provides for criminal liability for military criminal offenses directed against the procedure for military service established by law. We are talking about improving the dispositions of legal norms that reveal the objective side of war crimes and criminal misdemeanors, for the commission of which criminal liability is provided for military personnel, conscripts and reservists during assembly, as well as other persons defined by law, which is not sufficiently reflected in the criminal law and therefore needs additional coverage.

¹ докт. юрид. наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, ВНЗ «Національна академія управління», <https://orcid.org/0000-0003-3226-3991>

² канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права, ВНЗ «Національна академія управління», <https://orcid.org/0000-0002-9145-8994>

³ канд. юрид. наук, доцент кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права, ВНЗ «Національна академія управління», <https://orcid.org/0000-0002-5748-0872>

⁴ докт. юрид. наук, доцент, професор кафедри правового забезпечення, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, <https://orcid.org/0000-0002-8535-9084>

The article examines issues related to the improvement of the system of military criminal offenses under the current Criminal Code of Ukraine and for the future, taking into account the preparation of the draft Criminal Code. Proposed changes required by law enforcement. It is proposed to expand the generic object of criminal offenses against the established order of carrying out or completing military service, taking into account that currently military crime has reached such a scale that it threatens the military security of the state. Attention is drawn to the need to prepare a more specialized bill that will help reduce the scale of military crime.

Changes in the conditions of social life, threats to sovereignty, territorial integrity and inviolability, defense capability of Ukraine, oblige the legislator to improve the criminal legislation of the state. Social relations, which are the basis of both military law and order and military security of Ukraine, need more effective protection. The implementation of legal norms that provide for criminal liability for encroachment on the order of carrying out or completing military service requires the restoration of military justice bodies, staffing them with trained specialists in the field of not only criminal, but also military law, revising the criminal-legal policy of courts when considering committed military criminal offenses, which would ensure more successful implementation of the tasks provided for in Art. 1 of the Criminal Code of Ukraine on the prevention of military criminal offenses.

Keywords: the draft of the Criminal Code of Ukraine, military security of Ukraine, military criminal offense, the procedure for carrying out or completing military service, military crime, threats or violence against a superior, the objective side of the composition of a military crime.

Вступ

Постановка проблеми. Аналіз правових норм кримінального законодавства та їх зміст висвітлює ряд проблем, які нині характерні для розділу XIX Особливої частини Кримінального кодексу України (далі - КК), яким передбачена кримінальна відповідальність за військові кримінальні правопорушення, спрямовані проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби. Мова йде про удосконалення диспозицій правових норм, які розкривають об'єктивну сторону військових злочинів і кримінальних проступків за вчинення яких передбачена кримінальна відповідальність військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів під час проходження зборів, а також інших осіб, визначених законом, що недостатньо відображено у кримінальному законі і тому потребує додаткового висвітлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань щодо характеристики військових злочинів присвятили свої наукові праці: Г.В. Андрусів, В.М. Білоконеv, В.П. Бодаєвський, В.В. Бондарев, В.О. Бугаєв, С.І. Дячук, М.І. Карпенко, В.І. Касинюк, Т.Ю. Касько, В.А. Клименко, Є.С. Ковалевська, Ю.Б. Курилюк, В.В. Кухар, С.Б. Леонов, А.Р. Мухамеджанова, А.М. Ониськів, В.О. Навроцький, М.І. Панов, О.Р. Полегенька, Є.Б. Пузиревський, М.М. Сенько, О.С. Ткачук, М.С. Туркот, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов, І.О. Харь, Г.І. Чангулі та інші вчені.

Крім того, питання об'єктивної сторони військових злочинів аналізувались фахівцями у коментарях до відповідних статей КК України, інших публікаціях практичних працівників, судових рішеннях по конкретних кримінальних провадженнях. Разом з тим, залишаються окремі питання, які потребують додаткового всебічного аналізу і висвітлення.

Метою статті є подальший аналіз і розкриття ознак, які характеризують ряд аспектів, що притаманні об'єктивній стороні військових кримінальних правопорушень (кримінальних проступків і злочинів) та їх представлення для обговорення широким

колом фахівців, які цікавляться цією сферою законодавства і його застосуванням у практичній діяльності.

Результати

Система військових кримінальних правопорушень, що передбачена чинним КК України, недосконала і суперечлива, а тому потребує перегляду та вдосконалення. Фактично вона побудована на системі радянського періоду. У ній недостатньо враховані міжнародно-правові стандарти, що стосуються сучасної системи розвитку суспільних відносин, пов'язаних, у першу чергу, із захистом воєнної безпеки держави. Ряд військових злочинів, відповідальність за які передбачена міжнародними договорами (ст. 433–435 КК України), дублюються у ст. 438, 445 КК України. Тим самим створена ситуація конкуренції у разі їхньої кваліфікації з «воєнними» злочинами, які містяться у розділі XX («Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку») КК України (ст. 436–447). Питання обсягу військових злочинів і їх місце в структурі Особливої частини КК України ґрунтовно не висвітлювалось [1]. Тому є нагальна потреба реформування чинного законодавства України, що зумовлено рядом причин, серед яких В.Я. Тацій виділив наступні: «Перша з них – динамічність змін та доповнень у нашому законодавстві, що зруйнували його цілісність та системність. Друга причина – невідповідність чинного законодавства про публічні правопорушення міжнародним зобов'язанням України, у тому числі, і тим гарантіям прав людини, що забезпечуються Європейською конвенцією з прав людини. Третя причина – відсутність єдиної системи законів про публічні правопорушення та необхідність створення цілісного Зводу Законів України. Четверта причина – необхідність уніфікації всіх законів, що встановлюють відповідальність за публічні правопорушення. П'ята – нагальна потреба розробки механізму захисту законів про публічні правопорушення від законодавчих ініціатив і намагань вирішити всі проблеми в суспільстві законами про публічну відповідальність. Шоста – відсутність одноманітності в застосуванні законів про публічні правопорушення судами, що провокуються суперечностями та широкими дискреційними повноваженнями самих законів. Сьома, на жаль, не остання, причина – відсутність єдиної теорії побудови санкцій за публічні правопорушення» [2, с. 29].

Так, станом на грудень 2022 р. до КК за період його дії з 01.09.2001 р. внесено більше 1100 змін та доповнень. Зокрема, до розділу XIX («Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення») Особливої частини зміни вносились на підставі 15 законів України [3].

Як зазначає В.Я. Тацій, «Кримінальний кодекс України знаходиться в критичному стані, постійно зазнає численних змін і доповнень, що можуть зруйнувати систему кримінального законодавства. Його потрібно кардинально реформувати, «розчистити» і підготувати нову редакцію або навіть новий Кримінальний кодекс України» [2, с. 32].

Визначаючи соціальну обумовленість нової редакції КК України, В.І. Борисов і О.О. Пащенко стверджують, що «найбільше практичне значення для з'ясування необхідності прийняття нової редакції КК мають суспільна корисність, системно-правова несуперечність, зміна умов суспільного життя. При цьому домінуюче місце серед них посідає така обставина, як відповідність законодавства про кримінальну відповідальність змінам умов суспільного життя, що стає очевидним за умов переформатування соціальних реалій України» [4, с. 37-38].

Аналіз змісту статей розділу XIX Особливої частини КК свідчить про необхідність «удосконалити зміст диспозицій ст. 402, 403, 412, 425–426-1, 427, 429, 430, 432 КК

новими положеннями щодо ознак об'єктивної сторони складу військових злочинів, передбачених зазначеними статтями, зокрема:

- передбачити кримінальну відповідальність за невиконання наказу або розпорядження командира, а також інше невиконання розпорядження, або спричинення у результаті непокори матеріальної шкоди інтересам військової служби (ст. 402);
- невиконання розпорядження командира з необережності, що спрямовано проти інтересів військової служби (ст. 403 КК);
- визначити розміри матеріальної шкоди, завданої у великих розмірах у результаті необережного знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК);
- зазначити, що військовими службовими особами є і командири всіх рівнів, які, як і начальники, здійснюють функції представників влади;
- привести, відповідно до ст. 364 КК, розміри істотної шкоди і тяжких наслідків для військових злочинів, передбачених ст. 425 («Недбале ставлення до військової служби»), 426 («Бездіяльність військової влади»), 426-1 («Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень») КК);
- встановити кримінальну відповідальність за вчинення військових злочинів, передбачених ст. 427, 429, 430, 432 КК, з кваліфікуючими ознаками» [1, с. 8].

В аспекті злочинів, передбачених ст. 402, 403 КК, мова йде про необхідність встановлення кримінальної відповідальності у разі непокори командира, при відкритій відмові виконувати вимоги розпорядження, як акту військового управління, крім випадку віддання явно злочинного розпорядження, про що зазначав ще свого часу С.І. Дячук [5, с. 170], але до цих пір окремі його пропозиції залишились без уваги і реалізації.

Одним із актуальних кваліфікаційних питань, що стосується всіх службових злочинів у військовій сфері, є встановлення всіх ознак, як об'єктивної сторони, так і військової службової особи через їх компетенцію.

Так, поняття службових осіб як суб'єктів злочинів, передбачених ст. 364 КК, визначено законодавцем у примітці до цієї статті. Тоді як поняття військових службових осіб зазначено у п. 1 примітки до ст. 425 КК. Аналіз цих визначень дає підстави констатувати, що за змістом вони різняться, перш за все, в тому, що п. 1 примітки до ст. 364 КК наділяє службових осіб функціями представників влади, що відсутнє у п. 1 примітки до ст. 425 КК. Разом з тим військові службові особи здійснюють функції представників влади, тому ця ситуація потребує і додаткового аналізу і розгляду законодавцями.

Нині у чинному законодавстві виникла ситуація, за якої, на рівні військового адміністративного правопорушення за ст. 172¹³ Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлена адміністративна відповідальність у разі зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем. Тобто мова ведеться про військове правопорушення. Коли ж зазначені дії містять ознаки злочину, у разі спричинення матеріальної шкоди на суму більше 100 НМДГ (> 13420 грн.), то їх треба кваліфікувати за ознаками загальнокримінального злочину – за ч. 1 ст. 364 КК. За таких обставин об'єкт посягання різний. На рівні військового адміністративного правопорушення посягання здійснюється на суспільні відносини, що охоплюються поняттям військового правопорядку, на рівні злочину має місце посягання на правовідносини у цивільній сфері, що видається не зовсім логічно. Тому не випадково серед науковців є пропозиції щодо відновлення в розділі XIX Особливої частини правової норми у редакції ст. 423 («Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем») КК станом до 21.02.2014 р.

Зокрема, Ю.І. Біньковська, Г.С. Крайник, В.Я. Настюк та ін. пропонують відновити у КК кримінальну відповідальність військової службової особи за зловживання владою або службовим становищем, розглядаючи ці питання під кутом зору посилення боротьби з військовими корупційними злочинами [6, с. 493-497], погоджуючись з думкою В.І. Тютюгіна, К.С. Косіної про те, що «корупційним злочином є умисне суспільно небезпечне діяння, що володіє всіма ознаками корупційних правопорушень, вчинення яких пов'язане з використанням особою влади, службового становища чи можливостей, що з такого службового становища впливають всупереч інтересам служби ...» [7, с. 396].

Не врегульованим до кінця залишається і ситуація, коли перевищення влади або/чи службових повноважень військовою службовою особою здійснюється повторно, тобто неодноразово (систематично), оскільки застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого за ч. 2 ст. 426-1 КК може вчинятися повторно, як щодо однієї особи, так і по відношенню до іншої, що безумовно підвищує суспільну небезпеку таких протиправних дій.

Виникають питання щодо позиції законодавця з приводу визначення змісту істотної шкоди і тяжких наслідків у разі вчинення злочинів у сфері службової діяльності за ст. 364, 365, 367 КК і ст. 425-426 КК, що стосуються злочинів військових службових осіб, оскільки їх розмір різний і тим самим встановити конституційну рівність загальних і спеціальних суб'єктів щодо кримінальної відповідальності за ст. 425-426 КК.

Крім того, законодавцем не визначений розмір істотної шкоди і тяжких наслідків у разі вчинення військового злочину, передбаченого ст. 426-1 КК, що створює відповідні проблеми у правозастосовній діяльності при кваліфікації перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень у разі спричинення матеріальної шкоди.

Потребує змістовного поліпшення об'єктивна сторона злочинів, передбачених ст. 416 («Порушення правил польотів або підготовка до них»), 417 («Порушення правил кораблеводіння»), 427 («Здача або залишення ворогові засобів ведення війни»), 429 («Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю»), 430 («Добровільна здача в полон»), 432 КК («Мародерство»), оскільки зазначені правові норми передбачають лише простий склад злочину. Тому є потреба передбачити кримінальну відповідальність за вчинення зазначених військових злочинів з обтяжуючими обставинами. Враховуючи надзвичайну суспільну небезпеку вказаних злочинів в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці за наслідками, їх вчинення за ступенем тяжкості повинно класифікуватись як особливо тяжкі злочини (крім злочинів, передбачених ст. 416 і 417 КК), які такими вже є, і передбачати в санкціях більш сувору міру покарання.

Підлягають врахуванню пропозиції науковців щодо кримінально-правової охорони командирів всіх рівнів в разі примушування їх до порушення службових обов'язків або погрози чи насильства щодо них, оскільки командир і начальник мають різний правовий статус. На цю особливість звертає увагу Н.П. Ферьева, яка зазначає, що «системний аналіз відповідних положень статутів Збройних Сил України дає підстави стверджувати, що командир і начальник як військові службові особи мають між собою певні відмінності, що дає нам підстави стверджувати про необхідність внесення відповідних доповнень до диспозицій ч. 1 і 2 ст. 405 КК» [8, с. 157-158] щодо кримінально-правової охорони особи командира в разі посягання на нього зі сторони підлеглого.

Безпосереднім об'єктом цього злочину за ст. 405 («Погроза або насильство щодо начальника») КК є суспільні відносини у військовій сфері, посягання на які порушує

відносини субординації між командирами / начальниками і підлеглими їм військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження ними зборів, спрямованими на порушення військового правопорядку і пов'язане з посяганням на порядок підлеглості, а також на життя і здоров'я командирів і начальників всіх рівнів.

Таким чином, зміст ст. 405 КК України свідчить, що під охороною цієї правової норми перебуває лише особа начальника, інші важливі ознаки, які підвищують суспільну небезпеку зазначеного військового злочину (повторність, спричинення тяжких наслідків, застосування при його вчиненні, крім зброї, інших предметів із числа боєприпасів та інших небезпечних предметів, які обтяжують кримінальну відповідальність) не передбачені диспозиціями цієї правової норми.

Аналіз диспозицій ч. 4-5 ст. 407 КК засвідчує про відсутність у них терміну протягом якого може тривати самовільне залишення військовослужбовцями військової частини або місця служби. Мова йде про вчинення цього злочину в обстановці, яка характеризується підвищеним рівнем суспільної небезпеки, тобто в умовах особливого періоду, крім воєнного стану або в умовах воєнного стану, або в бойовій обстановці. По цій причині у правозастосовній діяльності виникають певні складнощі з кваліфікацією зазначених діянь, про що зазначали в липні-серпні 2018 р. респонденти – офіцери військової прокуратури України [9, с. 437-438]. Оскільки зазначена неточність є очевидною, тому, на нашу думку, диспозиції ч. 4 і 5 ст. 407 КК потребують викладу в наступній редакції:

"4. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин *тривалістю понад десять днів*, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану, вчинене особами, зазначеними в частинах першій або другій цієї статті, -

5. Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин *тривалістю понад одну добу*, вчинені в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці, вчинене особами, зазначеними в частинах першій або другій цієї статті, -" [10, с. 301].

Системний аналіз диспозицій ч. 1 ст. 418 і 421 КК свідчить про те, що крім відповідних положень статутів Збройних Сил України, правила вартової і внутрішньої служб регулюються і іншими актами законодавства, які видаються органами військового управління і військового командування. Тому, на нашу думку, назви цих статей і їх диспозиції, що викладені в ч. 1 ст. 418 і 421 КК потребують уточнення шляхом вилучення терміну "статутних" і викладення у наступних редакціях:

"Стаття 418. Порушення правил вартової служби чи патрулювання

1. Порушення правил вартової (вахтової) служби чи патрулювання, що спричинили тяжкі наслідки, для запобігання яким призначено дану варту (вахту) чи патрулювання, -".

"Стаття 421. Порушення правил внутрішньої служби

1. Порушення особою, яка входить у добовий наряд військової частини (крім варті і вахти), правил внутрішньої служби, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, запобігання яким входило в обов'язки даної особи, -".

Реформування системи військових кримінальних правопорушень у КК України, на нашу думку, має бути проведено у два етапи. *На першому етапі* доцільно розглянути і позитивно реалізувати пропозиції, які вже запропоновані. Це не потребує суттєвих змін у структурі Особливої частини КК. *На другому етапі*, під час прийняття більш суттєвих змін до Особливої частини родовий об'єкт військових злочинів необхідно розширити з огляду на необхідність посилення кримінально – правової охорони воєнної безпеки України. Тому розділу XIX Особливої частини необхідно змінити не лише назву на

"Кримінальні правопорушення проти воєнної безпеки України", але і його зміст. Зокрема, *глава 1* цього розділу повинна передбачати кримінальну відповідальність за "Кримінальні правопорушення проти порядку комплектування воєнної організації держави". До цієї глави мають бути включені правопорушення за: 1) ухилення від призову на військову службу у мирний час; 2) ухилення від призову на військову службу за мобілізацією; 3) ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації; 4) ухилення від військового обліку або спеціальних зборів, вилучивши ці злочини із розділу XIV "Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації". *Глава 2* "Військові кримінальні правопорушення" повинна передбачати кримінальну відповідальність за діяння, що нині передбачені ст. 402-421, 425-432 КК, а також за кримінальні проступки. *Глава 3* "Кримінальні правопорушення проти порядку забезпечення режиму особливого періоду" має передбачати кримінальну відповідальність за: ухилення від направлення на роботи на посадах цивільного персоналу, передбачених штатами воєнного часу; невиконання воєнно-транспортного обов'язку у період мобілізації і у воєнний час; невиконання повинностей в особливий період і у воєнний час; невиконання організаціями обов'язків в особливий період і у воєнний час, результатом яких спричинено істотну шкоду або тяжкі наслідки. Криміналізація вказаних діянь у сукупності з іншими заходами посприє зміцненню воєнної безпеки України [10, с. 305-306].

Порівняльний аналіз змісту розділу XIX («Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)») Особливої частини КК України і проекту Книги десятої нової редакції Кримінального кодексу України (далі – проект КК), оприлюднений станом на 29 вересня 2022 р. [11], засвідчує про наступне.

Аналіз змісту книги десятої «Злочини та проступки проти порядку несення військової служби» Особливої частини проекту Кримінального кодексу України дає підстави для наступних зауважень і пропозицій з метою його поліпшення.

I. Якщо назва зазначеної книги може обмежитись лише терміном «несення військової служби», то в статтях, як розділу 10.1., так і розділу 10.2. необхідно чітко конкретизувати за яких умов можливе порушення тих чи інших положень військового законодавства, оскільки термін «несення» передбачає «діяльність військовослужбовців із захисту Вітчизни, що характеризується набуттям ними спеціальних повноважень та покладенням особливої відповідальності при виконанні завдань бойового чергування, внутрішньої, прикордонної, вартової (вахтової) та патрульної служб на певний період часу» [12, с. 95].

Що стосується проходження військової служби, то це "здійснення військовослужбовцями професійної діяльності у відповідних військових формуваннях держави, пов'язаної із захистом Вітчизни.

Порядок проходження військової служби регулюється низкою нормативних актів: статутами Збройних Сил України, Законом України "Про військовий обов'язок і військову службу" та іншими законодавчими актами, які визначають правовий статус, призначення та завдання конкретного військового формування (правоохоронного органу спеціального призначення), положеннями про проходження громадянами України військової служби у військових формуваннях України тощо [12, с. 97].

Вже в статті 10.1.1. «Значення термінів, вжитих у розділах 10.1-10.6 цього Кодексу» закладені протиріччя при роз'ясненні термінів «військовий злочин / проступок», який може мати місце «проти встановленого законодавством порядку несення військової служби». А як бути щодо розуміння терміну «проходження військової служби», який використаний в розділі 10.2. («Кримінальні правопорушення

проти порядку проходження військової служби»), що створюватиме певні проблеми у правозастосовній діяльності. По вказаній причині викликає зауваження і роз'яснення терміну «військовослужбовець», який «... проходить військову службу ...». А як же бути щодо несення ним (військовослужбовцем) військової служби? Аналогічні проблеми можуть бути у правозастосовній діяльності і щодо роз'яснення термінів: «2) військова публічна службова особа – військовий командир (начальник) чи інший військовослужбовець, який:

а) обіймає постійно або тимчасово посаду, пов'язану з виконанням владних, організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарських чи контрольно-ревізійних обов'язків, або

б) спеціально уповноважений виконувати такі обов'язки повноважним органом, повноважною службовою особою, судом або законом;», а також

«7) командир (начальник) – військова публічна службова особа, наділена організаційно-розпорядчими обов'язками, тобто для виконання певних завдань має у своєму розпорядженні підлеглих, має право віддавати їм накази, розпорядження та інші обов'язкові для виконання вимоги і застосовувати щодо них дисциплінарну владу;» [11].

Потребує роз'яснення і узгодження використання терміну «публічна службова особа» у статті 10.1.1. і значення терміну «військова службова особа» стосовно розділу 10.5. «Кримінальні правопорушення проти порядку здійснення повноважень військовими службовими особами», по тексті якого використані терміни «публічна службова особа» (ст. 10.5.1.), «командир (начальник)» (ст. 10.5.3-10.5.4., 10.5.7.), «військова службова особа» (ст. 10.5.5., 10.5.6., 10.5.8.).

Доцільно, на нашу думку, в ст. 10.1.1. роз'яснити і термін «військовий правопорядок» в аспекті змісту статей розділів 10.1.-10.6., оскільки «військовий правопорядок, у розумінні законодавця (ст. 401 КК України), це сукупність тієї частини суспільних відносин у військовій сфері, які охороняються чинним законодавством і стосуються порядку несення або проходження військової служби військовослужбовцями, проходження зборів військовозобов'язаними та резервістами, щодо інших осіб, визначених законом, на яких поширює дію закон про кримінальну відповідальність у разі його порушення» [13, с. 71-74].

ІІ. Ст. 10.1.4. «Ознаки складу злочину, які підвищують тяжкість злочину на один ступінь» потребує доповнення такою ознакою, як «повторно чи неодноразово» вчинення військового злочину. Нині ч. 2 ст. 407, ч. 2 ст. 410 КК передбачають ознаку, що підвищує покарання за їх вчинення у разі повторності. Ст. 434 КК передбачає термін «неодноразово». А п. 1 ч. 1 ст. 67 КК визначає «повторно» як обставину, яка обтяжує покарання.

Крім того, аналіз судових вироків, винесених щодо військовослужбовців за вчинення військових злочинів і, проаналізованих одним із авторів цієї статті, засвідчує, що повторно вчинялися і інші військові злочини, зокрема, за ст. 402 («Непокоря»), 404 («Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків»), 405 («Погроза або насильство щодо начальника»), 406 («Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості»), 411 («Умисне знищення або пошкодження військового майна»), 418 («Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання»), 426-1 («Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень») та ще деяких умисних злочинів.

Варто зазначити і про те, що в окремих випадках крім зброї злочинці використовували гранату, гарячу воду (кип'яток) при вчиненні злочину за ст. 405 КК. Тому п. 2 ст. 10.1.4 потребує доповнення «з використанням боєприпасів».

3. Потребує доповнення диспозиція ст. 10.1.5. («Публічна непокора») положенням про те, що за вказаною статтею має бути передбачена кримінальна відповідальність і в разі невиконання підлеглим розпорядження, припису, які є різновидністю основного розпорядчого документа військового управління, виданого на правах єдиноначальності командиром військової частини; начальником установи, вищого військового навчального закладу, що містить норми, обов'язкові для виконання підлеглими.

Аналогічного змісту має бути і диспозиція ст. 10.1.14. («Ухилення від виконання наказу») в разі ухилення від виконання не лише наказу, а й розпорядження, припису, а також ст. 10.1.15. («Невиконання наказу, що з необережності спричинило значну шкоду»).

IV. Диспозиція ст. 10.1.13. має передбачати кримінальну відповідальність не лише за осквернення або втрату Бойового Прапора військової частини, а й вищого військового навчального закладу.

V. Викликає сумніви доцільність передбачити ст. 10.2.3. («Самовільне залишення місця служби») і 10.2.5. («Самовільне залишення місця служби тривалістю до семи діб»), відмовившись від терміну «самовільне залишення військової частини або місця служби». Під місцем служби, якщо воно не збігається з розташуванням військової частини, розуміють будь-яке інше місце, де військовослужбовець зобов'язаний упродовж певного часу виконувати певні обов'язки чи перебувати за наказом командира / начальника. Не вважаються такими, скажімо, місця виконання господарських робіт чи іншого службового завдання поза розташуванням військової частини. Можуть бути такі ситуації, коли військовослужбовець строкової служби самовільно залишив територію військової частини, але межі гарнізону, в якому знаходиться ця військова частина, не залишав. За таких обставин окремі військовослужбовці можуть уникати кримінальної відповідальності чи будуть певні складнощі в доведенні його вини у вчиненому правопорушенні.

VI. Не погоджуємося з тим, що суб'єктом військового злочину за ст. 10.4.7., 10.4.8. може бути лише військовослужбовець Національної гвардії України. Відповідно до ст. 46-47, 53-54, 57 Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України на військовослужбовців Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, в разі здійснення ними патрулювання у відповідному гарнізоні, покладається обов'язок стежити за дотриманням громадського порядку військовослужбовцями.

VII. Зміст диспозиції ст. 10.5.1. щодо використання терміну «публічна службова особа» не відповідає назві Розділу 10.5. («Кримінальні правопорушення проти порядку здійснення повноважень військовими службовими особами»).

Варто зазначити, що злочини проти міжнародного правопорядку, як і проти воєнної безпеки України спрямовані проти інтересів невизначеного кола фізичних осіб, інтересів суспільства, військового і міжнародного правопорядку, тому, на наше переконання, розділ XIX Особливої частини необхідно передбачити в новій редакції, змінивши не лише його назву на («Кримінальні правопорушення проти воєнної безпеки України»), але і зміст, розмістивши на початку оновленої Особливої частини КК після розділів «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» і «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» [14, с. 167-168]. Такий підхід визначення місця і послідовності розміщення кримінальних правопорушень в Особливій частині буде відповідати принципу пропорційності, який задекларований у ст. 1.2.4. проекту Кримінального кодексу України.

Висновки

Зміни умов суспільного життя, загрози суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності України, зобов'язують законодавця удосконалити кримінальне законодавство держави. Потребують більш дієвого захисту суспільні відносини, що є основою, як військового правопорядку, так і воєнної безпеки України. Реалізація правових норм, що передбачають кримінальну відповідальність за посягання на порядок несення або проходження військової служби потребує відновлення органів військової юстиції, укомплектування їх підготовленими фахівцями в галузі не лише кримінального, але і військового права, перегляду кримінально-правової політики судів при розгляді вчинених військових кримінальних правопорушень, яка б забезпечувала більш успішну реалізацію завдань, передбачених ст. 1 Кримінального кодексу України щодо запобігання військових кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Карпенко М.І. Теоретико-методологічне дослідження злочинів проти встановленого порядку несення військової служби за Кримінальним кодексом України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 / М.І. Карпенко. Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь. 2020. 39 с.
2. Тацій В.Я. Підстави та перспективи реформування кримінального законодавства України // Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17-19 жовт. 2019 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), А.П. Гетьман, Ю.В. Баулін та ін. Харків: Право, 2019. 500 с.
3. Кримінальний кодекс України [Текст] : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25 – 26. Ст. 131.
4. Борисов В.І., Пащенко О.О. До питання соціальної обумовленості нової редакції Кримінального кодексу України // Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17-19 жовт. 2019 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), А.П. Гетьман, Ю.В. Баулін та ін. Харків: Право, 2019. 500 с.
5. Дячук С.І. Звільнення від кримінальної відповідальності // Військові злочини: Комент. законодавства / М.І. Хавронюк, С.І. Дячук, М.І. Мельник; Відп. ред.: М.Д. Дрига, В.І. Кравченко. К.: Видавництво А.С.К. 2003. 272 с. (Економіка. Фінанси. Право).
6. Бінковська Ю.І. Необхідність введення кримінальної відповідальності за зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем // Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України : матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 17-19 жовт. 2019 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), А.П. Гетьман, Ю.В. Баулін та ін. Харків: Право, 2019. 500 с.
7. Тютюгін В.І., Косінова К.С. Поняття та ознаки корупційних злочинів. Вісник асоціації кримінального права України. 2015. № 1 (4). С. 396.
8. Ферьева Н. Поняття та зміст об'єктивних ознак складу кримінального правопорушення «погроза або насильство щодо начальника» (стаття 405 Кримінального кодексу України). *Публічне право*. 2021. № 1 (41). С. 155-161.
9. Карпенко М.І. Військові злочини: питання теорії, законодавства і практики : Монографія / М.І. Карпенко. К.: ЗВО «Національна академія управління», 2019. 458 с.
10. Карпенко М.І. Теоретико-методологічне дослідження злочинів проти встановленого порядку несення військової служби за Кримінальним кодексом

- України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 / М.І. Карпенко. Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь. 2020. 547 с.
11. Кримінальний кодекс України (проект): Контрольний текст (станом на 29.09.2022 року) / Сайт Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України за посиланням: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>
 12. Правовий порадачник учасника бойових дій: довідник // [І.В. Вернидубов, А.О. Галай, М.С. Туркот та ін.]; за заг. ред. та вступне слово О.М. Литвака. К.: Національна академія прокуратури України, 2015. 106 с. (Серія "Захисник Вітчизни. Бібліотека військового прокурора").
 13. Карпенко М.І. Військовий правопорядок як об'єкт кримінально-правової охорони. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2018. Випуск 51. Том 2. С. 71-74.
 14. Карпенко М.І. До питання особливостей кримінальної відповідальності військовослужбовців // Проблеми впровадження нового Кримінального кодексу в правову систему України : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Харків, 7 квіт. 2021 р.) / редкол.: Ю.В. Баулін, Ю.А. Пономаренко, І.А. Вишневська ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Робоча група з питань розвитку кримін. права Коміс. з питань прав. реформи, Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права», Консульт. місія Європейського Союзу в Україні. Харків : Право, 2021. 172 с.